

ANALÝZA NÁKLADOV PODNIKU NA ZÁKLADE FINANČNÉHO ÚČTOVNÍCTVA

Náklady - peňažné ocenenie spotreby podnikových výrobných faktorov vynaložených podnikom na jeho výkony a ostatné účelovo vynaložené prostriedky spojené s jeho činnosťou. Predstavujú použitie (spotrebu) výrobných faktorov na určité výkony a vznikajú v okamihu spotreby (na rozdiel od **výdavkov** - zmenšenie objemu finančných prostriedkov podniku a vznikajú v okamihu úhrady).

Správne vykázanie HV podniku za sledované účtovné obdobie predpokladá zahrnúť do neho všetky náklady a výnosy, ktoré do neho patria, aj keď z rôznych dôvodov v bežnom účtovnom období neboli zúčtované. Naopak, z nákladov a výnosov treba vylúčiť položky, ktoré síce boli v bežnom období zúčtované, ale týkajú sa budúcich účtovných období. Táto úprava nákladov a výnosov sa robí na konci účtovného obdobia na účtoch časového rozlíšenia. **Položky časového rozlíšenia nákladov a výnosov** sa členia na 2 skupiny:

- tranzitória** - predstavujú pohyb peňažných prostriedkov v bežnom účtovnom období, ktorému budú zodpovedať náklady a výnosy až v budúcom účtovnom období
- anticipácie** - náklady alebo výnosy bežného obdobia, ktoré súvisia s výdavkami a príjmami až v budúcom období

Predmetom časového rozlíšenia sú iba tie položky nákladov a výnosov, pri ktorých je možné:

- vymedziť účel vynaloženej sumy
- určiť ich výšku
- stanoviť obdobie, ktorého sa týkajú

Klasifikácia nákladov:

- druhovú členenie nákladov** - poskytuje prehľad o štruktúre nákladov podľa ekonomicky rovnorodých druhov
- členenie nákladov podľa položiek kalkulačného vzorca** - obsahuje náklady podľa ich vzťahu k výrobnému procesu, t.j. podľa miesta vzniku a účelu vynaloženia
- členenie nákladov podľa ich závislosti od objemu výkonov** - členenie nákladov na variabilné a fixné

DRUHOVÉ (EKONOMICKÉ) ČLENENIE NÁKLADOV

Základným spôsobom klasifikácie nákladov za účelom získania prehľadu o ich štruktúre je členenie nákladov podľa ekonomicky rovnorodých druhov nákladov (jedná sa o členenie nákladov na základe štruktúry finančného účtovníctva):

- materiálové náklady** - spotreba materiálu, energie a ostatných neskladovateľných dodávok, príp. aj drobný HIM (OC do 20 000 SK), ktorý sa neeviduje ako IM
- spotrebované služby** - výkony od iných podnikov, ako sú opravy a udržiavanie, cestovné, nájomné, skladné, telefónne účty, výdavky za upratovacie služby, za čistenie pracovných odevov, za práce výpočtovej techniky, náklady na reprezentáciu, spotreba drobného NIM, ak sa neeviduje ako IM
- mzdové a ostatné osobné náklady** - mzdové náklady na zamestnancov vrátane príjmov spoločníkov a členov družstva zo závislej činnosti, ako aj náklady na zákonné a iné sociálne poistenie, sociálne náklady individuálneho podnikateľa a ďalšie sociálne náklady
- dane a poplatky** - cestná daň, daň z nehnuteľností, ostatné priame dane, poplatky (ako napr. spotreba kolkov), domerania a dorubky daní (DPH, spotrebnej dane)

5. **iné prevádzkové náklady** - ZC predaného NIM a HIM a obstarávacia cena predaného materiálu, ZC darovaného NIM a HIM, zmluvné a ostatné platené pokuty a penále, odpisy nevymožiteľných pohľadávok, a iné náklady týkajúce sa prevádzkovej oblasti
6. **odpisy a rezervy** - odpisy NIM a HIM, náklady spojené s tvorbou zákonných a ostatných rezerv, zúčtovanie komplexných nákladov budúcich období (napr. náklady na prípravu a zábeh výroby, náklady na dlhodobú propagáciu a pod.), náklady na tvorbu opravných položiek k majetku, zúčtovanie oprávky k opravnej položke k nadobudnutému majetku (OP k nadobudnutému majetku vzniká predovšetkým pri prevode majetku z vlastníctva štátu do súkromného vlastníctva podľa privatizačných zákonov, a predstavuje rozdiel medzi cenou dosiahnutou pri vydražení a hodnotou majetku, v ktorej sa majetok ocenil v účtovníctve)
7. **finančné náklady** - účtovná cena predaných CP z investičnej aj prevádzkovej zásoby, platené úroky z bankových úverov alebo z úverov u dodávateľov a pod., kurzové straty vznikajúce na účtoch pohľadávok a záväzkov pri inkase alebo pri úhrade, ostatné finančné náklady (napr. poplatky za vedenie bankových účtov, náklady spojené so získaním bankových záruk, poisťné, depozitné poplatky a pod.
8. **rezervy a opravné položky k finančným nákladom** - tvorba rezerv týkajúcich sa finančných nákladov (hlavne rezervy na kurzové straty), tvorba OP buď k poskytnutým preddavkom, finančným investíciám alebo ku krátkodobému finančnému majetku
9. **mimoriadne náklady** - náklady vyplývajúce z operácií neobvyklého charakteru vzhľadom na bežnú činnosť podniku, ako aj prípady mimoriadnych udalostí, ktoré sa vyskytnú iba náhodne. Patria sem náklady na zmenu metódy (rozdíly vyplývajúce zo zmeny spôsobu oceňovania majetku), manká a škody nad stanovený limit prirodzených úbytkov, zavinené manká a škody, tvorba rezerv na mimoriadne náklady, tvorba OP so vzťahom k mimoriadnym nákladom (k IM, k zásobám a pohľadávkam), ostatné mimoriadne náklady (napr. stratové pohľadávky, na úhradu ktorých nestačí likvidačná podstata dlžníkov, opravy nákladov minulých účtovných období, náklady z titulu ukončenia hospodárskej činnosti alebo niektorej zložky hospodárskej činnosti a pod.)
10. **dane z príjmov** - osobitne sa účtuje daň z bežnej činnosti a osobitne daň z mimoriadnej činnosti. Daňová povinnosť sa člení na splatnú za dané účtovné a zdaňovacie obdobie, a na odloženú do budúcich období. Účtuje sa tu aj nárok na podiel zo zisku (alebo povinnosť úhrady straty) spoločníkov v.o.s. alebo komplementárov k.s. Patria sem aj účty prevodov prevádzkových a finančných nákladov, ktoré sa využívajú predovšetkým v záujme objektívneho vykázania prevádzkového, finančného a mimoriadneho HV.

ČLENENIE NÁKLADOV PODĽA POLOŽIEK KALKULAČNÉHO VZORCA

Všetky náklady sa rozdeľujú podľa ich vzťahu k výrobnému procesu, teda podľa toho, aké použitie môže mať ten istý druh nákladov. Používa sa hlavne pri plánovaní a evidencii ako prehľadnie druhového členenia nákladov.

Pre výrobný podnik sa odporúča používať tento kalkulačný vzorec s týmito kalkulačnými položkami:

1. priamy materiál
2. priame mzdy
3. ostatné priame náklady
4. prevádzková (výrobná) réžia

1. - 4. Vlastné náklady výroby (prevádzky)

5. správny réžia
6. odbytové náklady

1. - 6. Úplné vlastné náklady výroby (prevádzky)

7. zisk (príp. strata)

1. - 8. Predajná cena

- a) **priamy materiál** - tvorí nevyhnutný materiálový prvok výrobného procesu. Patrí sem spotreba surovín a základného materiálu, výrobkov, polotovarov a služieb, príp. aj spotreba pomocného materiálu, technologického paliva a technologickej energie. Sú to pracovné predmety, ktoré prechádzajú do výrobku a tvoria jeho základ, alebo sú nutnými zložkami pri jeho zhotovení. Spotreba rôznych druhov priameho materiálu sa zvyčajne určuje normami spotreby.
- b) **priame mzdy** - mzdy priamo súvisiace s uskutočňovaním príslušného výkonu, možno ich stanoviť priamo na kalkulačnú jednotku. Sú to mzdy výrobných robotníkov za odpracovaný čas alebo určitú odvedenú prácu, príp. iných pracovníkov, pokiaľ ich mzda súvisí s výrobným alebo iným procesom a možno ju stanoviť priamo na kalkulačnú jednotku.
- c) **ostatné priame náklady** - náklady, ktoré nie sú obsiahnuté v priamych materiálových nákladoch a ktoré možno so zreteľom na ich význam v štruktúre nákladov stanoviť priamo na kalkulačnú jednotku, napr. technologické palivo a energia, odpisy, patenty a licencie, náklady na záručné opravy, na technický rozvoj hradené z podnikových zdrojov, na prevádzku stavebných strojov a zariadení, príspevky na sociálne poistenie pripadajúce na priame mzdy.
- d) **výrobná réžia** - súhrn nákladov súvisiacich s riadením a obsluhou výrobného procesu, ktoré nemôžeme stanoviť priamo na kalkulačnú jednotku. Patrí sem najmä materiál, palivo, energia, prepravné, odpisy, základné mzdy a ostatné osobné náklady, náklady na prípravu a zábeh nových výrobkov alebo technológií, náklady na záručné opravy.
- e) **správna réžia** - všetky časovo rozlíšené prvotné a druhotné náklady súvisiace s riadením a správou podniku, divízie alebo iného organizačného útvaru ako celku, s organizáciou a všeobecnou obsluhou výrobnéj alebo nevýrobnéj činnosti, vrátane zásobovania a odbytu, ktoré nepatria do výrobnéj réžie, napr. materiál, energia, náklady na údržbu a opravy, prepravné, výkony spojov, odpisy, poplatky, základné mzdy a ostatné osobné náklady, náhrady miezd.
- f) **odbytové náklady** - odbytová réžia a priame odbytové náklady (náklady na obaly, prepravné, propagácie a reklamu)

Delenie nákladov na priame a nepriame je relatívne závislé od konkrétnych podmienok a typov výroby, od voľby kalkulačnej jednotky, od úrovne noriem spotreby, od presnosti evidencie atď. Vzhľadom na konkrétne podmienky môžu byť niektoré kalkulačné položky raz priamymi, inokedy nepriamymi nákladmi. Taktiež nepriame vyčísľovanie nákladov na kalkulačnú jednotku je nepresné.

Význam klasifikácie nákladov podľa kalkulačných položiek je v tom, že umožňuje:

- sledovať náklady podľa účelu ich vynaloženia a miesta vzniku, čo je dôležitou podmienkou racionálneho vnútropodnikového riadenia
- uskutočňovať rozbor vlastných nákladov jednotlivých výrobkov daného podniku a porovnávať ich s výsledkami dosiahnutými v predchádzajúcom období, alebo porovnávať náklady na výrobu tých istých výrobkov v iných podnikoch
- odkrývať rezervy znižovania nákladov a zistiť dosiahnutú úsporu
- zostavovať kalkulácie vlastných nákladov jednotlivých výrobkov (zistiť zloženie a výšku vlastných nákladov výrobkov)

DELENIE NÁKLADOV PODĽA ZÁVISLOSTI NÁKLADOV OD OBJEMU VÝKONOV

Zmena objemu produkcie priamo ovplyvňuje vývoj nákladov, pričom sa jednotlivé nákladové druhy, resp. kalkulačné položky, či celkové náklady produkcie, správajú rozdielne. Pri hľadaní optimálneho objemu produkcie musíme poznať vývoj nákladov a určiť veľkosť závislosti zmeny nákladov od zmeny objemu produkcie. Na to nám slúži **koeficient reakcie** (k_r) = $\% \Delta \text{ nákladov} / \% \Delta \text{ výkonov}$
 Koeficient reakcie teda udáva stupeň variability nákladov pri zmene objemu výkonov.

Z hľadiska závislosti nákladov od objemu produkcie rozoznávame:

1. **variabilné (premenlivé, pružné) náklady** - ich absolútna výška sa mení so zmenou objemu výroby. Sú to náklady na základný materiál, priame mzdy výrobných robotníkov, technologické palivo atď. Členíme ich na:
 - **proporcionálne** - vyvíjajú sa v tom istom pomere ako produkcia, z hľadiska jednotlivých výrobkov sú teda konštantnými nákladmi, napr. náklady na základný materiál. Hodnota koeficientu reakcie je 1.
 - **neproporcionálne** - môžu byť:
 - **progresívne** - náklady, ktorých celková výška rastie rýchlejšie ako objem výkonov a pri klesajúcom objeme produkcie klesajú pomalšie. Vzrastajúci objem výkonov vyvoláva stúpanie nákladov na jednotku produkcie. Ich vznik obyčajne súvisí s neplánovanými výkonmi v činnosti podniku, napr. nadčasové príplatky, príplatky za prácu v noci a v dňoch pracovného pokoja, mimoriadne zvýšenie nákladov na opravy, náklady vyvolané zvyšovaním nepodarkovosti a pod. Koeficient reakcie je vyšší ako 1.
 - **degresívne** - náklady sa menia s objemom výkonov tak, že rast ich úhrnej výšky je pomalší než rast objemu produkcie, resp. pri klesaní objemu výroby sa znižujú rýchlejšie. Vzrastajúci objem výkonov vyvoláva klesanie nákladov na jednotku produkcie. Sú to napr. náklady na technologické palivo, pomocný materiál, náklady na bežné opravy HIM. Koeficient reakcie je vyšší ako 0 a nižší ako 1.
 - **regresívne** - vyvíjajú sa nepriamo úmerne s objemom produkcie, t.j. ich celková výška pri raste objemu výkonov klesá a pri ich poklese stúpa. Napr. mzdy vyplatené za prestoje, za časy čakania a pod. Sú to náklady bezprostredne súvisiace s využívaním výrobných kapacít podniku.

Závažnou ekonomickou kategóriou, nadväzujúcou na variabilné náklady, sú **hraničné (prírastkové) náklady** - tá suma z variabilných nákladov, ktorá sa pridáva každým nasledujúcim výrobkom k celkovým variabilným nákladom vynaloženým na predchádzajúci počet jednotiek. Používajú sa pri rozhodovaní o pribatí ďalšej jednotky výroby v priebehu plánovaného obdobia. Dávajú odpoveď na otázku, dokiaľ je z ekonomického hľadiska únosné zvyšovať objem produkcie jednotlivých výkonov v rámci existujúcej kapacity výroby. Je to potiaľ, kým sa realizačná cena výrobku rovná hraničným nákladom alebo ich prevyšuje.

2. **fixné (pevné, stále, nepružné) náklady** - pri meniacom sa objeme produkcie zostávajú vo svojej absolútnej výške rovnaké, alebo sa menia iba čiastočne. Patria sem náklady, ktoré súvisia s určitým časovým obdobím bez ohľadu na to, aký veľký objem produkcie sa v jednotlivých obdobiach vyrába. Sú to mzdy technicko-hospodárskych pracovníkov, mzdy pomocných a ostatných pracovníkov, náklady na vykurovanie a osvetlenie, odpisy, náklady na zábeh výroby, teda správna réžia a časť výrobných réžií.

Fixné náklady tvoria jednu z dôležitých rezerv znižovania nákladov. Sú vyvolané potrebou globálneho a jednorázového vytvorenia technických, organizačných a pracovných podmienok na zabezpečenie určitého objemu výkonov. Vo svojej absolútnej výške sa menia pri zmenách v rozsahu kapacít, pri zmene objemu produkcie v rámci existujúcej kapacity sa nemenia vôbec, resp. len nepatrne. Členíme ich z 2 hľadísk:

- a) *podľa reakcie jednotlivých položiek fixných nákladov pri zmene objemu výkonov:*
 - **absolútne fixné náklady** - náklady, ktorých celková výška za rovnaké obdobie sa nemení, hoci sa mení objem výkonov, napr. mzdy niektorých pracovníkov, odpisy z budov a stavieb, náklady na patenty a licencie, na technický rozvoj a pod. Ďalej ich môžeme členiť na:
 - **jednorázové** (napr. náklady súvisiace so zábehom novej výroby)
 - **priebežné**, ktoré sú závislé od času (napr. odpisy, platy)

- **relatívne fixné náklady** - vo svojom úhrne sa nemenia iba v rámci určitého objemu produkcie. Ich vznik vyvolala už výroba prvého výrobku, ďalšie výroba nevyžaduje zvýšenie fixných nákladov. Avšak len čo objem výkonov prekročí hranicu výrobnéj kapacity, zmenia sa fixné náklady. Nie však postupne, ale naraz, skokom. Ide o jednorázové zvýšenie niektorých položiek fixných nákladov, ktoré sú nutné na odstránenie úzkych profilov v celkovej kapacite výroby. Tieto náklady prevažujú v celkovom objeme fixných nákladov.

b) *podľa stupňa využitia výrobnéj kapacity:*

- **voľné fixné náklady** - existujú v každom podniku, a to v dôsledku disproporcií medzi čiastkovými kapacitami. Je potrebné ich čo najviac znížiť, lebo zhoršujú ekonomické výsledky podniku. Môžeme to dosiahnuť len kompenzáciou voľných fixných nákladov s úsporou variabilných nákladov. I
- **využitie fixné náklady** - fixné náklady viazané výrobnou kapacitou podniku

Jednoznačné zaradenie nákladov do jednej alebo druhej skupiny je v praxi niekedy ťažké. V jednom podniku môžu byť niektoré náklady variabilné, v inom podniku sú fixné. Význam členenia nákladov na variabilné a fixné spočíva v tom, že:

- spresňuje plánovanie a kontrolu nákladov, lebo je založené na rozlišovaní nákladov, ktoré ovplyvňuje určitý stupeň riadenia
- umožňuje stanoviť fixné náklady, ktoré tvoria dôležitý neinvestičný zdroj zvyšovania efektívnosti
- vytvára predpoklady pre hodnotenie využitia nákladov v závislosti od stupňa využitia výrobnéj kapacity
- je základom pre zostavovanie variantných rozpočtov
- používa sa na výpočet príspevku na úhradu fixných nákladov a zisku

Okrem uvedených všeobecných závislostí nákladov od objemu výroby poznáme aj osobitnú súvislosť medzi zmenou nákladov a zmenou objemu výkonov = zmena nákladov - zmena nákladov sa oneskoruje za zmenou objemu výroby, čo je spôsobené rôznymi technologickými a sociálnymi faktormi.

MOŽNOSTI ZNIŽOVANIA NÁKLADOV